

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) – Tiltaksstrategier og retningslinjer for Elverum kommune 2024-2027.

Sentrale føringer

Nasjonalt miljøprogram 2023 - 2026, rapport nr. 33/2022 01.09.2022, formidler nasjonale mål og internasjonale forpliktelser på miljøområdet i jordbruket og gir føringer for miljøarbeidet i jordbruket på nasjonalt nivå. I tillegg er kommuner som drenerer til Oslofjorden forpliktet til å følge *Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv 2021 – 2026*. Tiltaksplanen omtaler avrenning av næringsstoffer fra landbruket som et av tre hovedproblemer i Oslofjorden.

Regionalt miljøprogram 2023 - 2026 inneholder beskrivelse av miljøutfordringene i fylkene, samt prioriteringer for hvordan disse utfordringene skal følges opp med tiltak. Sammen med Tiltaksplan for jordbruket i Innlandet 2022-2024 gir Regionalt miljøprogram konkrete retningslinjer for kommunens arbeid med klima spørsmål i jordbruket.

De regionale miljøtilskuddene som gjelder for Innlandet er bestemt gjennom *Regionalt miljøprogram (RMP) for Innlandet 2013 - 2026*. Programmet gir føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for bruk av midler til Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-midler), som skal gjelde i perioden 2024 - 2027.

SMIL-midlene er regulert av *Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket*, fastsatt av Landbruksdepartementet 4. februar 2004 med hjemmel i lov 12. mai 1995 nr. 23 om jord (jordlova) §§ 3 og 18.

SMIL- midler blir gitt som engangstilskudd. Formålet med tilskuddet er å ivareta natur- og kulturminner i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensning fra jordbruket. Ivareta biologisk mangfold og tilrettelegge for større tilgjengelighet og opplevelser i landskapet utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Ordningen skal gi en målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger. Kommunene skal lage fireårige tiltaksstrategier der det beskrives miljøutfordringer og prioriteringer av tiltak i egen kommune.

Lokale føringer

I tillegg til de sentrale føringene skal tiltaksstrategiene og retningslinjene for spesielle miljøtiltak i jordbruket for Elverum kommune bygge oppunder de mål og tiltak som er satt i kommunale planverk. Relevante planverk inkluderer den enhever tid gjeldende kommuneplanen og Klima og energiplanen. Tiltak som utføres gjennom SMIL- ordningen skal i størst mulig grad bidra til måloppnåelse i lokale planverk uten å gå på bekostning av sentrale planverk, lover og forskrifter.

Prosess

Kommunene Elverum, Engerdal, Stor-Elvdal, Trysil og Åmot har samarbeidet om å utarbeide felles mal for tiltaksstrategier og retningslinjer for perioden 2024 - 2027. Hovedlinjene er like, men hver kommune har egne lokale utfordringer som vil gjenspeile seg i de endelige retningslinjene.

Administrasjonen kjører prosessen. Tiltaksstrategien og retningslinjene er sendt på høring til bondeorganisasjonene i kommunen. Ferdige strategier og retningslinjer sendes til Formannskapet som referatsak.

Mål for Sør-Østerdal

Jordbruket i Sør Østerdalen skal opprettholde et variert og åpent kultur- og seterlandskap, samt bevare og utvikle natur- og miljøverdiene gjennom aktiv skjøtsel og bruk av ressursgrunnlaget. Jordbruket i Sør-Østerdalen skal også drives miljøvennlig og med god agronomi som tar vare på produksjonsgrunnlaget og reduserer forurensing og klimagassutslipp per produsert enhet.

Utfordringer i Elverum kommune.

Innenfor kommunene i Sør-Østerdalsregionen finner man både dal- og fjell-bygder med ulike utfordringer og muligheter knyttet til jordbruk og tilhørende miljøtemaer. Elverum kommune består av et bredt spekter av jordbruksareal. Arealene langs Glomma egner seg godt til dyrking av korn, grønt og potet, samt bær. På arealene østover er det i hovedsak husdyr og grovfôrproduksjon, men en finner noen kornarealer sentralt i Hernes. Tabell 1 under viser en oversikt over utfordringer og mål knyttet til jordbruket i kommunen.

Tabell 1: Utfordringer og mål i Elverum kommune knyttet til jordbruk og miljø.

Hovedtema	Utfordringer		
	Grendene østover	Arealer langs Glomma	Mål
Kulturlandskap og biologisk mangfold			
Kulturlandskap	Gjengroing av beite- og slåttemark, marginalt areal som går ut av bruk.	Beiteareal ute av bruk pga. lite beitedyr, reduksjon av kantsoner, restarealer, våtmark etc., færre naturlige leveområder arter, reduksjon av pollinerende og andre insekter.	Ta vare på, og utvikle kommunens kulturlandskap.
Biologisk mangfold	Gjengroing av biologisk viktig areal.	Ekstensiv, ensidig drift som forringer det biologiske mangfoldet i jordbruksområder.	Ivareta ulike utvalgte og trua naturtyper og biologisk verdifulle arealer i jordbruket.
Kulturminner og kulturmiljøer	Gjengroing av kulturmiljøer, forfall av bygninger og andre kulturminner som er ute av bruk, fjerning av kulturminner.	Oppdyrking, redusert beitebruk og seterbruk, forfall av bygninger og andre kulturminner som er ute av bruk, fjerning eller ødeleggelse av kulturminner.	Ta vare på variasjonen i jordbrukets kulturminner og kulturmiljøer.
Friluftsliv	Gjengroing i seter- og utmarksbeiteområdene	Barrierevirkning av dyrka mark, gjengroing pga. redusert beitebruk.	Sikre muligheten for allment og bærekraftig bruk av kommunens utmark.
Forurensing og klima			
Avrenning til vann	Stor husdyrtetthet i enkelte områder, ugunstig bruk og lagring av husdyrgjødsel.	Ugunstig bruk og lagring av husdyrgjødsel, erosjon, jordarbeiding om høsten og åpen åker etter potetproduksjon.	God tilstand i vannforekomstene i kommunen.
Klimagassutslipp til luft	Stor husdyrtetthet i enkelte områder, spredning av husdyrgjødsel. Drenering av leiejord.	Spredning av husdyrgjødsel, jordpakking og dårlig bruk av dekkvekster. Drenering av leiejord.	Redusere utslipp av klimagasser fra jordbruket. Økt fokus på drenering.
Plantevern	Avrenning fra vask av plantevernutstyr.	Avrenning fra vask av plantevernutstyr og bruk i radkulturer uten kantsoner.	Redusere helse og miljørisikoen ved bruk av plantevernmidler i jordbruket.
Jord og jordhelse	Ensidig dyrking.	Intensiv drift. Kan føre til dårlig biologisk materiale i jorda. Ofte jordbearbeidet.	Øke moldinnholdet og lagre karbon.

Nasjonale, regionale og lokale føringer til kommunal planlegging har klima og energi som viktig tema. Elverum kommune skal opprettholde kunnskapen, aktiviteten og verdiskapningen innen jordbruket basert på jordbruksressursene vi har tilgjengelig.

Ei stor utfordring for mange gårdbrukere i Elverum som har husdyr, er at de har mistet muligheten til å benytte beiteområder i kommunen på grunn av stort rovdyrpress i enkelte områder. Dette gir igjen utfordringer med å holde husdyraktiviteten oppe slik at vi har livskraftige bomiljøer i grendene. Beitelandskapet og kulturlandskapet slik vi kjenner det, gror fort igjen om ikke tiltak blir iverksatt.

Vi har de siste årene sett et klima som har vanskeliggjort blant annet både våronn og innhøsting som gir utfordringer for gardbrukerne i området. Kommunen opplever også en økende erosjon, utvasking og overflateavrenning på grunn av hyppigere flomsituasjoner og økende nedbør. Tiltak for å minske skader på jordbruksareal og jordbrukets kulturlandskap vil være viktig framover.

Tiltak for å redusere forurensning skal redusere tap eller risiko for tap av næringsstoffer, partikler og andre forurensende utslipp til jord, vann eller luft fra jordbruksarealer, fôr eller gjødsel. Det settes et sterkt fokus på avrenning fra jordbruket i Oslofjordplanen. Tiltak som bidrar til å redusere forurensning kan også bidra til bedre agronomisk driftspraksis og tilpasning til klimaendringer. Avrenning og fordamping av næringsstoffer er tap som ved god agronomi kan forbedre avling og bunnlinja til bonden. Jordbruket i Elverum skal drives på en mest mulig klima og miljøvennlig måte, som tilslutt henger sammen med god agronomi.

Prioriteringer

SMIL-midler skal benyttes til tiltak som går utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. SMIL-midler kan gis til engangstiltak, hvorav tiltakene kan følges opp med tilskudd fra regionale miljøtilskudd for videre vedlikehold. Slike tiltak bør prioriteres.

Elverum kommune vil prioritere søknader som omhandler forurensning og klima, dette i henhold til føringer gitt i nasjonalt miljøprogram, samt regionalt miljøprogram for jordbruket i Innlandet 2023-2026. Ved prioritering legger kommunen vekt på tiltak som har konkret miljøeffekt. Deretter kommer de ulike kulturlandskapstiltakene. Når det gjelder kulturlandskap vil tiltakene som er knyttet direkte til jordbruksnæringen prioriteres høyt innen denne kategorien.

For å legge forholdene til rette for større helhetlige miljøprosjekter vil planleggings- og tilretteleggingsprosjekter, som leder frem til konkrete kulturlandskap- og forurensningstiltak, bli prioritert innenfor hver kategori.

Elverum kommune har utarbeidet konkrete vurderingsprinsipper for prioritering av søknader. Prinsippene er rangert med bakgrunn i sentrale og lokale føringer. Hvor av 1 er høyest prioritert og 3 er lavest prioritert.

1. Forurensningstiltak

Mål: Redusere avrenning av næringsstoffer og plantevernmidler til jord og vann og begrense utslipp til luft.

Det kan innvilges tilskudd til gjennomføring av tiltak som bidrar til å redusere forurensning, eller risiko for forurensning, fra jordbruket. Dette kan omfatte tiltak som reduserer erosjon og tap av jord, næringsstoffer og plantevernmidler. Det kan også omfatte tiltak for å redusere forurensende utslipp til luft.

Formålet med tiltakene vil være å sikre godt vannmiljø i jordbrukspåvirkede vannforekomster, redusere utslipp av ammoniakk fra jordbruket, redusere utslipp av klimagasser fra jordbruket, redusere helse- og miljørisikoen ved bruk av plantevernmidler i jordbruket. Ved høy søknadsmengde vil områder hvor det er dokumentert dårlig vanntilstand bli prioritert.

Det kan gis engangstilskudd til etablering av dekke over eksisterende gjødsellager for å hindre avgasser. Etablering av dekke demper utslipp til luft, særlig av ammoniakk. Dekket skal være av varig karakter. For søknader om tilskudd til dekke over eksisterende gjødsellager vil områder med høy befolkningstetthet prioriteres.

Det kan gis støtte til spesielle investeringer som reduserer tap av plantevernmidler. For eksempel rensetiltak som reduserer risiko for tap av plantevernmidler.

Tiltak som prioriteres:

- Utbedring og supplering av hydrotekniske anlegg, kumdammer, gjenåpning av bekkelukkinger, mm.
- Erosjonssikring av elve- og bekkekanter, flomdempende tiltak m.m.
- Fangdammer, andre økologiske rensetiltak på jordbruksareal.
- Miljøplantinger.
- Dekke over eksisterende gjødsellager.
- Biobed ved påfyllings- og vaskeplasser for plantevernutstyr.
- Tiltak, utover det som normalt kan forventes, som kan hindre avrenning fra husdyrgjødsel i utekveer, fôringsplasser og utvendige gjødsellagre.

2. Kulturlandskapstiltak

Mål: Ta vare på og utvikle kommunens kulturlandskap og det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet.

Det kan gis tilskudd til kulturlandskapstiltak som gjennom istandsetting, skjøtsel og vedlikehold ivaretar natur- og kulturminneverdier i jordbrukets kulturlandskap. Tilskudd kan eksempelvis gis for å ta vare på og utvikle jordbrukets kulturlandskap samt ta vare på og skjøtte biologisk verdifulle arealer i jordbruket. Bedre status for truede arter i jordbruket, øke bruk og vern av jordbrukets genetiske ressurser, å bedre tilstanden til kulturminner og kulturmiljøer i jordbruket og bedre allmennhetens tilgang til jordbrukslandskapet. Tiltak rettet mot biologisk mangfold innenfor områder registrert som verdifulle kulturlandskap og utvalgte naturtyper vil bli prioritert.

Det kan gis tilskudd til tiltak som ivaretar biologisk mangfold. Aktuelle tiltak kan være:

- Etablering, restaurering, utbedring og skjøtsel av områder med landskapselementer som bidrar til å utvikle og ivareta leveområder og spredningsveier for planter og dyr.
- Istandsetting og skjøtsel av gammel kulturmark gjennom beiting, brenning, slått, styving.
- Bekjemping av arter som står i fremmedartslista for eksempel kjempespringfrø.
- Åpning av lukkede grøfter.
- Etablere og vedlikeholde kantarealer for pollinerende insekter som ligger utenfor jordbruksarealer.
- Restaurering av arealer som er viktig for biologisk mangfold.

Det kan også gis tilskudd til kulturminner og kulturmiljøer, inkludert verneverdige bygninger, gjennom skjøtsel, vedlikehold og istandsetting etter kulturminnefaglige retningslinjer. Kulturlandskapstiltak rettet mot biologisk mangfold vil bli prioritert over øvrige kulturlandskapstiltak.

For kulturminner gjelder det kulturminner i tilknytning til jordbrukslandskapet. Tiltak i forbindelse med næringsutnyttelse i landbruket vil bli prioritert. Det gis normalt ikke tilskudd til våningshus som er bebodd.

Tiltak kan være:

- Tilskudd til inngjerding for beiting i områder som er klassifisert som spesielt verdifulle kulturlandskapsområder.
- Tilskudd til fjerning av piggtrådgjerder.
- Ivaretagelse av sæterhus og sætermiljø.
- Tiltak som hindrer gjengroing av gammel kulturmark. Særlig i sæterområdene.
- Bygninger som er en naturlig del av et tun.
- Kulturminner.
- Bevaringsverdige vognskjul, smier, bakstehus løer osv. kan omsøkes. Bygninger som skal benyttes i næringssammenheng prioriteres.

3. Friluftsliv

Det kan gis tilskudd til tiltak som tilrettelegger for større tilgjengelighet og opplevelser i kulturlandskapet, og som holder verdifulle arealer åpne. Det vil bli prioritert tilrettelegging på eksisterende stier, gjerding, gjerdeklyv og grunder på arealer i tilknytning til jordbruksarealer eller i områder som er klassifisert som spesielt viktige kulturlandskapsområder.

Tiltak kan være:

- Tiltak for å bedre allmennhetens tilgang til jordbrukslandskapet og øke muligheten for rekreasjon og friluftsliv i jordbrukets kulturlandskap.
- Re-etablering, utbedring, rydding og vedlikehold av historiske stier og turveier i jordbruksområder. Tilhørende informasjonsskilt.
- Tilrettelegging av stier, gjerding, gjerdeklyv, grunder.

Retningslinjer for søknadsbehandling til SMIL tilskudd

Søknadsprosess og søknadsbehandling

Søknadsfrist:

Søknadsfrist er 1. april. Søknadsfristen annonseres på kommunens hjemmeside og via andre relevante kanaler. Ved gjenstående ramme blir det annonsert ny frist 1. september. Søknader som er mottatt før fristen 1. april vil bli prioritert.

Søknaden:

Det skal benyttes elektronisk søknadsportal via Altinn. Kart, gjødselplan, kostnadsoverslag, finansieringsplan, fotografier, uttalelser fra aktuelle myndigheter legges ved og eventuelle andre vedlegg som er relevante for søknaden.

Dersom tiltaket utføres på annenmanns grunn skal det ligge ved grunneiers tillatelse.

Ved søknad om opprydding av piggtrådgjerder skal kart med inntegnet gjerde og antall meter legges ved.

Søknader vedrørende verneverdige bygninger skal ha med uttalelse fra kulturvernmyndighet.

Tilskuddssats:

Det enkelte prosjekt kan gis tilskudd med inntil 70 % av godkjent kostnadsoverslag. For særskilte tiltak for å ivareta biologisk mangfold ytes inntil 100 % tilskudd av godkjent kostnadsoverslag. Planleggings- og tilretteleggingsprosjektet kan støttes med inntil 100 % av godkjent kostnadsoverslag.

Søknadsbehandling:

Søknaden behandles av kommunen. Eventuell klagebehandling håndteres av Statsforvalteren i Innlandet. Klagen sendes via kommunen.

Utbetaling av tilskudd:

Tilskudd utbetales etter skriftlig anmodning fra søker. Dokumentasjon av utført arbeid må ligge ved. Kommunen kan utbetale inntil 75 % av tilskuddet etterhvert som tiltakshaver har dokumentert utgifter til godkjente tiltak. De siste 25 % av tilskuddet utbetales når tiltaket er ferdig, befart av kommunen og regnskap gjennomgått og godkjent.

Fastsatte satser:

Timepris for egeninnsats/eget arbeid: kr 450,-.

Timepris for egeninnsats med traktor og redskap kr 900,-.

Metersats for fjerning av piggtrådgjerder kr 10,- med inntil kroner 10 000,- per foretak per år.

Krav til sluttrapportering:

Sluttrapportering bør som minimum inneholde en beskrivelse av tiltaket og hvordan det er gjennomført samt beskrivelse av gjennomført tiltak og opplyse om eventuelle avvik fra søknad og eventuelt avvik fra vedtaket som ble gjort. Et absolutt krav ved sluttrapportering er at den skal inneholde et regnskap for tiltaket inkludert inntekter og utgifter, spesifisert med merverdiavgift. Opplysninger om medfinansiering fra andre kilder skal oppgis. Regnskapet skal føres slik at det kan sammenlignes med det kostnadsoverslaget som er gitt i søknad.

Ved oppryddingstiltak skal kvittering på levert avfall på godkjent mottak vedlegges. Andre krav til rapportering kan gis i vedtaksbrevet.

Arbeidsfrist:

Arbeidsfrist framgår av vedtaket, og er normalt 3 år. Arbeidsfristen kan forlenges etter søknad med inntil 2 år dersom tiltaket er påbegynt, men ikke ferdig. Gjennomføringsfristen kan uansett ikke gå ut over 5 år fra tilskuddet ble innvilget.

Vilkår:

Vilkår framgår av vedtaket i den enkelte saken.